

Senujų lietuvių kalbos gramatikų duomenys ir ano meto tarmės

ZIGMAS ZINKEVIČIUS

El. paštas: vytaasz@lki.lt

Straipsnyje pateikti senųjų lietuvių kalbos gramatikų duomenys apie ano meto lietuvių tarmes. Jos palyginamos su dabartinėmis tarmėmis.

Raktažodžiai: D. Kleinas, K. Sapūnas, T. Šulcas, Didžiosios (Lietuvos) kunigaikštijos tarmė

Senosiose mūsų gramatikose esančiuose skyreliuose apie tarmes vartojami kitokie, skirtingi nuo dabartinių, tarmių pavadinimai. Straipsnyje aptariami tie pavadinimai, nustatomos jų reikšmės.

Svarbiausiu šaltiniu imamos abi Danieliaus Kleino gramatikos (*Grammatica Litvanica*, 1653 ir *Compendium Litvanico-Germanicum*, 1654), taip pat papildyta Kristupo Sapūno ir Teofilio Šulco gramatika (*Compendium Grammaticae Lithvanicae*, 1673). Svarbiausios išvados daromos iš šių gramatikų duomenų, tačiau pasinaudojama ir kitų ankstyvųjų gramatikų, ypač Povilo Ruigio (1747), Gotfrydo Ostermejerio (1791) ir Kristijono Gotlybo Milkaus (1800), duomenimis.

Kadangi visos šios gramatikos yra parašytos ne lietuvių kalba, tai operuojama turimais jų vertimais (su nedideliais patikslinimais): iš lotynų kalbos – Kazimiero Eigmino, iš vokiečių kalbos – Emilijaus Kraštinaičio. Vėlesniųjų gramatikų vertimų nėra, jų duomenis išsivertė pats šio straipsnio autorius. Skliausteliuose, kur reikia, stengtasi kursyvu nurodyti tarmių pavadinimus originalo kalba.

Visų gramatikų autoriai buvo Prūsijos gyventojai, išskyrus nežinomąjį gramatikos *Universitas Lingvarum Litvaniae* autorių, tačiau šioje gramatikoje apie tarmes, galima sakyti, nieko nekalbama, tik konstatuojama, kad gramatikoje aprašomoji tarmė esanti visų priimta ir ją visur Lietuvoje supras (*Universitas* 61). Visi kiti senųjų gramatikų autoriai, kaip minėta, buvo Prūsijos gyventojai ir jie į lietuvių kalbos tarmes žiūrėjo Prūsijos (Mažosios Lietuvos) lietuvių akimis. Apie Didžiosios Lietuvos tarmes jie sprendė tik iš nuogirdų ir ten anuomet išleistų knygų kalbos.

Pirmiausia pateiksime senosiose gramatikose esamus pačius svarbiausius ano meto lietuvių kalbos tarmių aptarimus.

D. Kleino gramatikoje:

„Tarmių įvairumą pripažįstame. Mat, vienokia yra kuršių (*Curonorum*) tarmė, kitokia žemaičių (*Samogitarum*) ir klaipeidiškių (*Memelenfium*), dar kitokia Didžiosios Kunigaikštijos lietuvių (*Litvanorum Magni Ducatus*), o ši pastaroji vėl įvairiose vietose skirtinga. Būtent, Vilniaus krašto (*in tractu Vilnenfi*) gyventojai linkę kalbėti kietai, beveik kaip Vokietijoje austrai, bavarai ir kt. kalbėdami vokiškai. Pavyzdžiui,

jie sako *unt dungaus* ir *žiames bus žinklai* vietoj *ant dangaus* ir *žėmes bus žėnklai*; *Ir tadu ifzwis Sunu žmogaus ataiunti debefy fu galyby didžiu ir Majeftotu* vietoj *Ir tada ifzwis Sunu žmogaus atenti debefy' fu galybe dide ir majestotu* (Luk. 21). Nuo jų skiriasi Kėdainių krašto (*in tractu Kedaynenfi*), o dar daugiau Kauno krašto (*Caunenfi*) gyventojai. Pastarieji yra artimesni mūsų tarmei. Kėdainiečiai išlaiko šiuos žodžius: *žiames, atais, atait*, o kauniečiai juose panaikina kietumą ir taria kaip mes: *ateit, ateis*, tik žodį *zieme* rašo su *ia*. Tačiau ir tokio rašymo negalime smerkti, nes dvibalsis *ia* tariamas kaip antrasis *e*, kas dėstoma gramatikoje 13 psl. kalbant apie netikruosius dvibalsius. Šia kauniečių tarme (*Caunenfi* *Dialectum*), kaip visų geriausia ir tinkamiausia, sekame Prūsų Kunigaikštijoje (*in Ducatu Pruβia*). Tačiau įsirutiečiai (*Infterburgenfes*), gyvenantieji prie pat Didžiosios Lietuvos sienos, savo kalba yra kai kuo panašūs į tos Lietuvos dalies gyventojus, yra iš jų šį tą pasiskolinę, ypač I linksniuotės vienaskaitos kilmininko ir I asmenuotės būtojo laiko 3-iojo asmens galūnę *o*; jie taip pat rašo ir *žiame, kialas*. Mes savo gramatikoje paliekame kilmininko ir kai kurių būtųjų laikų galūnę *o*, kad juos atskirtume nuo vardų kilmininko [greičiausiai galininko – Z. Z.] ir esamojo laiko veiksmažodžių 3-iojo asmens, tačiau prisipažįstame, jog mūsų, taip pat Ragainės ir iš dalies Įsruties apskrityse, įprastesnė yra galūnė *a*. Žemaičių tarmė nuo vilniečių žymiai skiriasi, o nuo kauniečių ir nuo mūsų – mažai. Žemaičiai, būdami kuršių ir klaipėdiškių kaimynai, mėgsta kalbos minkštumą, dėl to kietesnius žodžius labiau suminkština. Pvz., mes, sekdami Didžiosios Kunigaikštijos lietuvius, rašome: *tie žodžei, tiems saldžems žodžems* ir t. t., o jie šituos posakius taria be kietojo priebalsio *ž* ir sako: *tie žodei, tiems saldiems žodems*. Taip pat sako *faldey* vietoj mūsų *saldžey*, *žwaiždu* [žvaiždžių] vietoj *žwaiždžiu* ir t. t. Be to, jie mėgsta kalbos trumpumą. Taigi neilgina ir netęsia žodžių, kaip Didžiosios Kunigaikštijos lietuviai, ir vietoj *tiemus daiktamus pradedantis* sako *tiems daiktams pradedant*. Be to, jie sutrumpina arba sutraukia kai kurių vardų bei veiksmažodžių galūnes, beveik kaip graikų Atikos tarmėje, pvz., *Ifzganitoj'*, *Atpirktoj'* vietoj *Ifzganitoje*, *Atpirktoje*; *fzwents*, *wiežlibas*, *myls* ir t. t. vietoj *fzwentas*, *wiežlibas*, *mielas*; taip pat: *kalb'* vietoj *kalba*, *kalbam* vietoj *kalbame*, *kalbejom* vietoj *kalbejome*. Betgi ir mums toji sinkopė nėra svetima, pvz.: *fzwents*, *wiežlibas*. Paskutiniosios balsės pas mus taip pat dažnai numetamos, ypač I asmenuotėje, kur sakome: *wadin*, *graudin*, *fodin* ir t. t., taip pat II asmenuotės veiksmažodžiuose su būsimojo laiko augmentu *e*, pvz., *rėg* vietoj *rėgi*, *myl* vietoj *myli*, *kalb* vietoj *kalba*, *krut* vietoj *kruta* ir bendratyse *wadint*, *graudint*, *kalbėt*, *fakyt*.

Su šia žemaičių tarme visiškai sutinka klaipėdiškių, kurie taip pat sako: *žodei*, *žodems*, *faldems*, *kartems*, *faldey* ir t. t., apie ką daugiau kalbame gramatikoje, liedsdami tarmes. Bet kur nieko dėl žemaičių tarmės nepasakyta, ten galėsi atskirti iš tarsenos. Kuršiai, būdami žemaičių ir klaipėdiškių kaimynai, turi tarmę, itin linkusią į minkštumą. Bet jeigu tas tarmes norėtume sugretinti su mūsų vokiečių kalba, pasakyčiau: vilniečių tarmė visai atitinka Bavarijos, Austrijos, Silezijos vokiečių tarmę; kauniečių ir Prūsų Kunigaikštijos, Įsruties, Ragainės ir ypač mūsų Tilžės apskrities tarmė atitinka Meiseno Saksonijos tarmę; žemaičių ir klaipėdiškių tarmė – Žemutinės Saksonijos tarmę, o kuršių tarmė (*Dialectum... Curanorum*) – Žemutinės Vokietijos arba Belgijos tarmę. Bet apie tai, jeigu Dievas amžių pratęs, gal daugiau parašysiu kitur po knygos išleidimo“.

K. Sapūno ir T. Šulco gramatikoje:

„Skiriamos trys tarmės: 1. Žemaičių (*Samogitiae*, t. y. Žemaitijos), 2. Karališkosios Lietuvos (*Lithvaniae Regalis*), 3. Kunigaikštiškosios Lietuvos (*Lithvaniae Ducalis*). Savo ruožtu pastaroji yra grynoji (*Pura*), pusiau žemaičiuojančioji (*Semi-Samogitizans*) ir kuršiuojančioji (*Curonizans*). Tarmėse balsės kinta taip.

A.

1. Vietoj *a* kuršiuojantieji vartoja *e*, pvz.: vietoj *afš* – *efš*, vietoj *ar* – *er*.
2. Karališkosios Lietuvos tarmė, esant kontrakcijai, *a* keičia *į* *o*, pvz., *Notfkirru* vietoj *Ne-afkirru*. Tokio keitimo pasitaiko ir Kunigaikštiškosios Prūsijos tarmėse.
3. Karališkosios Lietuvos tarmė vietoj *a* vartoja *ut* [turėtų būti *u* – Z. Z.], pvz.: *dungus* vietoj *dangus*, *Unkfti* vietoj *ankfti*, *unt* vietoj *ant*.

E.

1. Vietoj *e* Karališkosios Lietuvos, taip pat ir Žemaičių, tarmė vartoja *a*, pvz.: *garba* vietoj *garbe*, *Karalyfta* vietoj *Karalyste*, *žiama* vietoj *žieme*, *Atajo* vietoj *atejo*. Į šias panaši Prūsijos kunigaikštijos pusiau žemaičiuojančioji tarmė.
2. Vietoj *e* Karališkosios Lietuvos tarmė vartoja *i* ir *y*, pvz.: *šinklas* vietoj *ženklas*, *tinai* vietoj *tėnay*, *Manni* vietoj *manę*, *žiamį* vietoj *žiemeį*, *Karalyftį* vietoj *Karalystę*, *Diddibį* vietoj *diddibę*.

I.

1. Vietoj *i* Karališkosios Lietuvos tarmė dažniausiai vartoja *y*, pvz.: *padarey* vietoj *padarei*, *Dayktay* vietoj *Daiktai*.
2. Šią ypatybę mėgdžioja tiek Žemaičių, tiek Kunigaikštiškosios Prūsijos pusiau žemaičiuojančioji tarmė.

O.

1. Vietoj vyriškosios giminės [vienaskaitos] kilmininko pirmosios galūnės *o*, kurią Kunigaikštiškosios Prūsijos tarmė visur išlaiko sveiką, tiek Žemaičių, tiek Karališkosios bei Kunigaikštiškosios Lietuvos tarmė – ir žemaičiuojančioji, ir kuršiuojančioji, vartoja *a*, pvz., *Pona Diewa tawa* vietoj *Pono Diewo tawo*.
2. Kartais net moteriškosios giminės daugiskaitos vardininke vietoj *o* vartojama *a*, pvz., *Liggas piktas* vietoj *Liggos piktos*.
3. Kuršiuojančioji tarmė, mėgstanti kalbos minkštumą, ne tik kilmininke, bet ir kituose linksniuose – tiek vardažodžių, tiek veiksmažodžių, beveik visur vietoj *o* vartoja *a*, pvz., *žadis* vietoj *žodis*, *Jakubs* vietoj *Jokubs*, *Sžlawin* vietoj *Sžlowin*, *Sadin* vietoj *Sodin*.
4. Visa tai būdinga ir Žemaičių tarmei.

ū.

1. Vietoj *ū* Karališkosios Lietuvos tarmė vartoja paprastąją *u*, pvz.: *duna* vietoj *dūna*, *Duk* vietoj *dūk*.

y.

1. Vietoj *y*, kurią grynoji Kunigaikštiškosios Prūsijos tarmė išlaiko, žemaičiuojančioji vartoja ilgąją *i*.

ia.

1. Tariamąsios nuosakos esamojo laiko pirmojo asmens dvibalsė *ia*, kurią grynosi tarmė visuomet išlaiko, Žemaičių, Karališkosios Lietuvos, Kunigaikštiskosios Prūsijos – tiek žemaičiuojančioje, tiek kuršiuojančioje tarmėje, keičiama į *au*, pvz., *Rafšyc žiau* vietoj *Rafšic žia*.

13. Aptartos balsės kinta dėl jų susidūrimo“.

S.-Sz. 67 (lot. 66), 69 (68), 71 (70).

Įvairių smulkių pastabėlių yra nemaža abiejų autorių, taip pat kitų gramatikų, tekstuose. Toliau aptariant tarmių pavadinimus į svarbiausias iš jų bus atsižvelgiama.

Po šių ilgų citatų toliau abėcėlės tvarka pateiksime visus anuomet gramatikose vartotus tarmių pavadinimus ir nurodysime jų reikšmę bei sąsają su dabartiniais atitikmenimis, kiek įmanoma spręsti iš turimų duomenų sulyginimo.

Didžiosios hercogijos tarmė, žr. **Didžiosios (Lietuvos) Kunigaikštijos tarmė**.

Didžiosios (Lietuvos) Kunigaikštijos tarmė. Tai tarmė (-ės), kurią (-ias) vartojo lietuviai, gyvenantys Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje. Šį terminą vartojo tiek D. Kleinas, tiek ir K. Sapūnas bei T. Šulcas. Jų gramatikose nurodomos tik kai kurios šios tarmės (tiksliau tarmių) atsitiktinės ypatybės, paimitos iš ano meto šiame krašte išleistų knygų, būtent, nosinio balsio *ę* virtimas į (Kgr. 505), tokios formos kaip *garba* ‘garbė’ (Kgr. 448), *piemenes* ‘piemenys’ (Kgr. 556), *dirbtume*, *dirbtumb* (Kgr. 570.), *mani* ‘man’ (S.-Sz. 135). Pažymėtina, kad čia pateko ir viena rašybos ypatybė: *padarey* ‘padarei’ (Kgr. 428).

Vėliau Povilas Ruigys šį pavadinimą pakeitė į Lenkiškosios Lietuvos (*Polnische Litauen* Rgr. 130) ir Didžiosios Lietuvos (*Großlitauische* Rgr. 130), taip pat Lietuvos Didžiosios Hercogijos (*Großherzogthum Litauen* Rgr. 61) tarmių pavadinimus. Pastarąjį terminą (*Großherzogthum*) vartojo ir G. Ostermejeris (Ogr. 131) su K. Milkumi (Mgr. 165).

Didžiosios Lietuvos tarmė, žr. **Didžiosios (Lietuvos) Kunigaikštijos tarmė**.

Grynoji tarmė. Taip K. Sapūnas ir T. Šulcas vadino Prūsijos aukštaičių pietinę tarmę, kurios pagrindu anuomet buvo kuriama rašomoji kalba. Pažymėtina, kad jai priskiriamos tariamosios nuosakos I asmens vienaskaitos formos su galūne *-ia* (pvz., *rašyčia*) traktuojamos kaip iš seno išlaikytos vietoj *-iau* (*rašyčiau*).

Karališkosios Lietuvos tarmė. Tai K. Sapūno ir T. Šulco terminas, vartotas vietoj Didžiosios (Lietuvos) Kunigaikštijos tarmės. Nurodomos atsitiktinės dabartinių aukštaičių įvairių patarmių ypatybės, paimitos daugiausia iš raštų: *dungus* ‘dangus’, *žinklas* ‘ženklas’, *tinai* ‘tenai’, *manni* ‘mane’, *Dididibį* ‘didybę’, *garba* ‘garbė’, *Notfkirru* ‘neatskiriu’ (S.-Sz. 69), *Pona Diawa tawa* ‘pono Dievo tavo’, *žadis* ‘žodis’ (S.-Sz. 71). Pažymėtina, kad čia pateko pietų žemaičių *dūna* (rašė *duna*) ‘duona’, *dūk* (*Duk*) ‘duok’ (S.-Sz. 71). Autoriai pirmieji paminėjo dzūkavimą, nurodė pavyzdžius *žewas* [t. y. *dziewas*] ‘Dievas’ ir *ciewas* ‘tėvas’ (S.-Sz. 77, 79; antrasis pavyzdys netikslus!).

Kauno krašto tarmė. Šį terminą vartojo D. Kleinas. Iš kur jis ėmė duomenų apie šią tarmę, neaišku. Jis rašė, jog tai esanti artimiausia Prūsijos lietuviams tarmė, iš visų Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos tarmių pati geriausia ir tinkamiausia (Kgr. 406), tačiau vietoj I linksniuotės vienaskaitos kilmininko galūnės *o* esą turinti ir *a*, pvz., *pona* ‘pono’ (Kgr. 428).

Kėdainių krašto tarmė. Šį terminą vartojo D. Kleinas. Matyt, jį veikė Kėdainiuose išleistų knygų kalba.

Klaipėdiškių tarmė. Terminą vartojo D. Kleinas. Greičiausiai turėjo omenyje šių dienų vakarų žemaičius (klaipėdiškius). Nurodo tokias ypatybes: *žadis* ‘žodis’ (Kgr. 428,

Kcomp. 534), *žadei* ‘žodžiai’, *žadems* ‘žodžiams’ (Kgr. 440), *efz* ‘aš’, *er* ‘ar’ (Kgr. 427), *darantis* ‘daras’ (Kgr. 457), *giwenantis* ‘gyvenas’ (Kcomp. 557), *didaji* ‘didžioji’ (Kgr. 430) ir vieną rašybos ypatybę – būsimąjo laiko galūnės priebalsio *s* rašymą po *š*: *atnešfu* ‘atnešiu’ (Kgr. 482).

Kunigaikštiška Lietuvos tarmė. Tai ano meto Prūsijos Kunigaikštijos lietuvių tarmė (tarmės). Tokį terminą vartojo K. Sapūnas ir T. Šulcas (S.-Sz. 67, 69, 71). D. Kleinas rašė – Prūsijos Kunigaikštijos lietuviai (*in ducatu Prusia* Kgr. 406).

Kuršių (kuršiuojančioji) tarmė. D. Kleinas šią tarmę vadina kuršių tarme, o K. Sapūnas ir T. Šulcas – kuršiuojančiaja. Tai šių dienų žemaičių tarmė. Matyt, turėti omenyje Prūsijos žemaičiai, plg. pasakymą: „Kuršiai, būdami žemaičių [t. y. šiaurinių Prūsijos aukštaičių, žr. toliau] ir klaipėdiškių kaimynai, turi tarmę, itin linkusią į minkštumą“ (Kgr. 407). Nurodomos tokios ypatybės: *Deews* ‘Dievas’, *deena* ‘diena’, *Tāws* ‘tėvas’ (Kgr. 428), *žadis* ‘žodis’ (Kcomp. 534), *efmu* ‘esu, t. y. esmi’ (Kgr. 428).

Povilas Ruigys ir K. Milkus terminą kuršiai (*Curen*) vartojo latvių kilmės Nerijos gyventojams kuršininkams pavadinti.

Lenkiškosios Lietuvos tarmė, žr. Didžiosios (Lietuvos) Kunigaikštijos tarmė.

Prūsijos Kunigaikštijos lietuvių tarmė, žr. Kunigaikštiškosios Lietuvos tarmė.

Pusiau žemaičiuojanti tarmė, žr. Žemaičių tarmė.

Vilniaus krašto tarmė (vilniečiai). Šį terminą vartojo D. Kleinas. Turėta omenyje Lietuvos sostinės Vilniaus ir apylinkių ano meto tarmė. Matyt, D. Kleinas ją pažinojo tik iš knygų. Nurodo tokias ypatybes: *Ponu* ‘poną’, *geru* ‘gerą’ (Kgr. 440), *tu adinu* ‘tą valandą’ (Kgr. 445), *giefmy* ‘giesmė’ (Kgr. 448), *prakaity* ‘prakaite’ (Kgr. 441). Šias ypatybes vadino kalbos kietumu (ir *atait*, *atais* vietoj *ateit*, *ateis*). Priešingai, tarimą *žodei* ‘žodžiai’, *žodems* ‘žodžiams’, *jaldei* ‘saldžiai’ D. Kleinas ir K. Sapūnas bei T. Šulcas vadino kalbos minkštumu.

Žemaičių tarmė. D. Kleinas, K. Sapūnas ir T. Šulcas šį terminą vartojo ne šių dienų žemaičių tarmei, bet ano meto Žemaičių kunigaikštijos gyventojų aukštaičių kalbai (tarmei) vadinti, nors D. Kleinas galėjo turėti omenyje ir Prūsijos lietuvių aukštaičių šiaurinę tarmę, kuriai K. Sapūnas ir T. Šulcas vartojo *pusiau žemaičiuojančių* tarmės pavadinimą. Įsidėmėtinas formulavimas: „Žemaičių tarmė nuo vilniečių žymiai skiriasi, o nuo kauniečių ir nuo mūsų – mažai“ (Kgr. 406).

Dėl Prūsų Lietuvos geografijos dar plg. pasakymą: „Žemaičiai, būdami kuršių ir klaipėdiškių kaimynai...“ (Kgr. 406). Nurodomos tokios ypatybės: *žodei* ‘žodžiai’, *žodems* ‘žodžiams’ (Kgr. 406–407) [matyt, iš pažemaičio], *žadis* ‘žodis’ (Kcomp. 534), *moteris* ‘moterys’ (Kcomp. 556), *garba* ‘garbė’, *atajo* ‘atėjo’ (Kcomp. 69), *Pona Diawa tawa* ‘pono Dievo tavo’ (S.-Sz. 71), *penigai* (Kgr. 405; ir kitos Prūsijos lietuvių tarmės).

P. Ruigys ir jo tėvas vietoj lotyniško termino *Samogitia* ‘Žemaičiai, Žemaitija’ vartojo suvokietintą lietuvišką pavadinimą *Semaiten*, o G. Ostermejeris – *Žemaiten*.

Taigi Martyno Mažvydo *Lietuvininkump* ir *Žemaičiųump* anuomet greičiausiai reiškė kreipimąsi „į Lietuvos ir Žemaičių kunigaikštijos gyventojus“.

Sunku ką nors pasakyti apie lietuvių tarmių lyginimą su vokiečių kalbos tarmėmis. Beje, D. Kleinas žadėjo apie tai dar parašyti, bet, matyt, nebespėjo.

Vėlesnėse gramatikose (P. Ruigio ir K. Milkaus) Prūsijos lietuvių tarmės aprašomos detaliau, ko negalima pasakyti apie Didžiąją Lietuvą, kurios tarmės, matyt, dar tuomet tebebuvo Prūsijos lietuviams mažai žinomos. Buvo įsivesti dar du nauji terminai Prūsijos lietuvių tarmėms pavadinti: žemininkai (*žėmininkai*, *Semininkern*) ir žvejininkai (*žvejininkai*), arba *žvejai* (*žwejei*).

Žemininkų tarme vadinta ano meto Prūsijos lietuvių žemdirbių kalba. Nurodomas jiems būdingų kalbinių ypatybių mišinys: *šákka* ‘sako’, *Awinélis* ‘avinėlis’, *žadis* ‘žodis’, *Páns* ‘ponas’, *Wóttaggas* ‘botagas’, *Undens* ‘vando’, *Zirgas* ‘žirgas’ (su kuršišku ar prūsišku z ‘ž’), *Diewėje* ‘Dievuje’, *Geraufis* ‘geriausias’, *Mylyntis* ‘mylįs’, *Laupfinčia* ‘liaupsinčiau’ (Rgr. 130–132) ir kt.

Žvejininkų (žvejų) tarmė. Tai Nerijos ir galbūt Kuršių pamaro tarmė, buvusi artima klaiipėdiškių tarmei, kuriai būdingos labai trumpintos galūnės. P. Ruigys pateikė ja rašyto laiško ištraukėlę (Rgr. 132).

IŠVADOS:

1. Senosiose lietuvių kalbos gramatikose esantys pavadinimai jokių būdu negali būti tapatinami su dabartiniais.
2. Tose gramatikose tarmės aptariamos Prūsijos lietuvių požiūriu. Apie tuo metu Lietuvos valstybėje buvusias tarmes užsimenama tik pripuolamai.
3. Tarmių pavadinimams turėjo įtakos lietuvių kalbos ploto administracinis skirstymas.

Gauta 2008 11 04
Parengta 2008 11 07

Sutrumpinimai

Kcomp. – D. Kleino kompendiumas (vokiškas gramatikos variantas), cituojama iš leidinio *Pirmoji lietuvių kalbos gramatika* (Vilnius, 1957).

Kgr. – D. Kleino gramatika, cituojama iš leidinio *Pirmoji lietuvių kalbos gramatika* (Vilnius, 1957).

Luk. – Evangelija pagal Luką.

Mgr. – K. G. Milkauš gramatika, 1800. Cituojama iš originalo (vertimai autoriaus).

Ogr. – G. Ostermejerio gramatika, 1791. Cituojama iš originalo (vertimai autoriaus).

Rgr. – P. Ruigio gramatika, 1747. Cituojama iš originalo (vertimai autoriaus).

S.-Sz. – K. Sapūno ir K. Šulco gramatika. Cituojama iš leidinio *Sapūno ir Šulco gramatika „Compendium Grammaticae Lithvanicae“* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997).

Universitas – anoniminė gramatika *Universitas Lingvarum Litvaniae*. Cituojama iš leidinio *Universitas Lingvarum Litvaniae* (Vilnius: Mokslas, 1981).

ZIGMAS ZINKEVIČIUS

Data of old books of Lithuanian grammar and dialects of those times

Summary

The article presents material from old books of Lithuanian grammar on Lithuanian dialects of those times. The data are compared to the present-day dialects. The following conclusions have been drawn: (1) the names of the dialects used in the past may not be identical with the present ones, (2) the dialects in ancient grammars are discussed from the point of view of the Prussian Lithuanians, whereas the dialects used in the Grand Duchy of Lithuania are mentioned very occasionally, and (3) the system of the names given to dialects in old times was influenced by administrative division.